

doprogornika (*Stupčanica*). Radovi na Medvedgradu (od 1979) otkrili su bogatstvo prijelaznih romaničko-gotičkih oblika, osobito u kapeli Sv. Filipa i Jakova. Očuvano je dosta gotičkih detalja, kao na *Šarengradu*, *Bedemgradu*. Ima ih na kaminima (*Čaklovac*), na svećeničkim klupama (*Varaždin*), na dovratnicima (*Susedgrad*, *Veliki Tabor*, *Ribnik*), na doprogornicima kapela (*Ružica*, *Brinje*). Raskošniji burgovi bili su oslikani zidnim slikama (*Ozalj*, *Brinje*, *Medvedgrad*). Inventar se u gradovima nije očuvao ali ga spominju povijesni izvori (*Varaždinske Toplice*, *Lupoglav*). Pojedinačno su nađeni keramika i staklo (*Medvedgrad*, *Garič*); likovno su značajni pećnjaci s reljefima anđela i vitezova (*Susedgrad*, *Gudovec*) i gotičkim ornamentima (*Garič*).

Razvojem topništva burgovi postaju nedostatni za obranu, pa se moderniziraju i pojačavaju (*Samobor*, *Veliki Kalnik*, *Vinica*, *Cetin*, *Bosiljevo*). Za ratovanja s Turcima, osobito poslije XVI. st., nastaju kašteli koji za razliku od burgova služe uglavnom prvotno za obranu. Od stiješnjanih, tlocrtno nepravilnih burgova bitno se razlikuju jedinstveno zasnovanim pravilnim planom (*Kaštela* kraj Splita, Lenkovićeve *Nehaj* kraj Senja 1558). U SZ Hrvatskoj nastaje čitav niz burgova na brijegu (*Barilović*, *Novigrad* na Dobri), na povišenu položaju (*Karlobag*, *Mali Tabor*) i u ravnicima (*Bisag*, *Cernik*, *Jastrebarsko*, *Kaptol*, *Lovrečina*, *Varaždin*). Istaknutu ulogu imao je u obrani zemlje *Sisak*, grad trokutasta tlocrta s trima jakim cilindričnim kulama. Gradio ga je Petar iz Milana uz pomoć domaćih majstora (1544–50). Cilindrične kule grade se u XVII. i XVIII. st. i uz dvorce, ali bez praktične svrhe (*Gornja Rijeka*, *Lužnica*, *Brezovica*).

Među više od sedam stotina starih gradova na području Hrvatske goleme je većina već odavna u ruševinama, nekima se potpuno zameo trag, neki su porušeni do temelja. Još prije II. svj. r. bilo je četrdesetak objekata pod krovom, a sada ih je tek nekoliko (npr. *Bakar*, *Bosiljevo*, kapela grada *Brinja*, *Cernik*, *Dubovac*, *Durđevac*, *Jastrebarsko*, *Klis*, *Nehaj*, *Ogulin*, *Ozalj*, *Pazin*, *Ribnik*, *Severin* n/K, *Sisak*, *Slavetić*, *Trakošćan*, *Valpovo*, *Varaždin*, *Veliki Tabor*). Gusta rasprostranjenost starih gradova, koja je Hrvatsku činila velikim obrambenim prostorom kao malo gdje, karakteristična je napose za njezin kopneni dio u vrijeme feudalizma. Zemljopisni smještaj burgova pokazuje da su strateški važne planine kao i tokovi pojedinih rijeka bili planski utvrđivani. Tako su nizom gradova bile utvrđene rijeke Dunav, Sava, Una, Korana, Lika, Sutla, Raša, Zrmanja, Cetina, a od planina Papuk, Požeška gora, Psunj, Dilj-gora, Moslavačka gora, Kalnik, Ivanščica, Medvednica, Zrinska gora i Mala kapela.

LIT.: E. Laszowski, Hrvatske povijesne građevine, I, Zagreb 1902. — G. Szabo, Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji, Zagreb 1920. — V. Heneberg, Lički gradovi prošlih stoljeća, Lički kalendar, 1934. — T. Stahuljak i O. Klobučar, Pećnjaci starih gradova Samobora i Susedgrada, Tkalčićev zbornik, II, Zagreb 1958. — S. Gvozdanović, Okić, Bulletin JAZU, 1960, 2–3. — Ista, Turpoljski grad Lukavec, ibid., 1961, 1–2. — Ista, Stari grad Ribnik, ibid., 1962, 1–2. — Ista, Novigrad na Dobri, ibid., 1966, 1–3. — Ista, Blagaj na Korani, ibid. — Ista, Stari grad Vitunj, Peristil, 1967–68, 10–11. — A. Horvat, O slučajnim nalazima s Medvedgrada, Iz starog i novog Zagreba, IV, Zagreb 1968. — S. Gvozdanović, Gradovi i gradine u zagrebačkoj regiji, Arhitektura, 1971, 109–110. — T. Đurić i D. Feletar, Stari gradovi i dvorci sjeverozapadne Hrvatske, Čakovec 1971. — I. Mirnik, »Castrum Medved«, Peristil, 1971–72, 14–15. — S. Gvozdanović, Stari grad Samobor, Arhitektura, 1973, 144. — Z. Horvat, Grad Ribnik, Peristil, 1973–74, 16–17. — V. Radauš,

KLIS

Srednjovjekovni spomenici Slavonije, Zagreb 1973. — S. Gvozdanović, Lipovac, Bulletin JAZU, 1974, 1–3. — Ista, Zvečaj na Mrežnici, ibid. — Z. Horvat, Tvrdi grad Velika, Vijesti MK, 1974, 3–4. — L. Dobronić, Dvor Jastrebarsko, Kaj, 1975, 1–2. — S. Gvozdanović, Stari grad Slavetić, Kaj, 1975, 7. — Z. Horvat, Bedemgrad-Našice, Vijesti MK, 1977, 4. — Z. Horvat i I. Mirnik, Graditeljstvo srednjeg vijeka u Požeškoj kotlini, u zborniku: Požega 1227–1977, Slavenska Požega 1977. — J. Veronese jr., Castelli e borghi fortificati dell'Istria, Trieste 1981. — T. Đurić, Srednjovjekovni gradovi slavonskog gorja, Varaždin 1981. — D. Miletić i M. Valjato-Fabris, Kapela Sv. Filipa i Jakova na Medvedgradu, Zagreb 1987. — M. Kruhek, Stari glinski gradovi i utvrde, Zagreb 1987. — Ista, Stari gradovi i feudalni posjedi, u zborniku: Dvor na Uni, Dvor na Uni 1991. — Ista, Kostajnica i kostajničko Pounje, u zborniku: Hrvatska Kostajnica i Zrin, Zagreb 1992. — I. Mirnik, Srebra Nikole Zrinskog, Zagreb 1992. — T. Đurić i D. Feletar, Stari gradovi, dvorci i crkve sjeverozapadne Hrvatske, Koprivnica 1992. — M. Kruhek, Graditeljska baština karlovačkog Pokuplja, Karlovac 1993. A. Ht.

GRADAC, selo nedaleko od Drniša. Na mjestu današnje župne crkve i groblja bila je u ranom sr. vijeku starohrv. crkva Sv. Petra. Prilikom izgradnje nove crkve pronađen je veći broj dekorativnih ulomaka kamenoga crkv. namještaja predromaničke epohe, od kojih se neki čuvaju u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu a neki su ugrađeni u zidove današnje crkve. Osim grede s natpisom titulara stare crkve svakako je najvredniji okvir vratiju (dovratnici i nadvratnik), urešen pticama i lozicom. Oko crkve prostire se starohrv. groblje iz kojega potječe željezni mač karolinškoga tipa iz IX. st. Crkva je uništena u ratu 1992.

LIT.: F. Radić, Graditeljski uresni i nadpisni ulomci hrvatskobizantskog sloga sa crkve Bl. Gospe u drniškom Gradcu, SHP, 1898. — S. Gunjača i D. Jelovina, Starohrvatska baština, Zagreb 1976. Du, J.

VELIKI TABOR

